

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Методичні рекомендації
до лабораторних робіт
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021

УДК 336.1+005.55(07.034)

A31

Укладач Н. В. Сабліна

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.

Протокол № 11 від 11.03.2021 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Адміністрування фінансової діяльності суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до лабораторних робіт для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня / уклад. Н. В. Сабліна. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 32 с.

Подано в аспекті тем навчальної дисципліни завдання до лабораторних робіт, що спрямовані на перевірку отриманих теоретичних знань, методичних підходів і методів фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Їхнє вирішення сприятиме закріпленню знань, набуттю навичок їхнього практичного використання, а також формуванню компетентностей із адміністрування фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня.

УДК 336.1+005.55(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

З розвитком ринкових відносин в Україні створені та функціонують підприємства різних організаційно-правових форм ведення бізнесу та суб'єкти підприємництва – фізичні особи. Вони самостійно обґрунтовують розмір та склад своїх фінансових ресурсів, проводять практичну роботу щодо їх мобілізації, визначають напрями використання капіталу та здійснюють фінансовий контроль. За таких умов господарювання особливо актуальним стає питання забезпечення фінансування операційної та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, здійснення ефективного управління формуванням, розподілом та використанням капіталу підприємств. Одним із найважливіших резервів поліпшення показників господарської діяльності суб'єктів підприємництва є підвищення рівня кваліфікації фахівців, відповідальних за управління їх фінансами, а також розроблення якісно нових підходів до організації роботи фінансових служб саме у сфері фінансування.

Метою вивчення навчальної дисципліни "Адміністрування фінансової діяльності суб'єктів господарювання" є формування у студентів теоретичних знань, практичних навичок і професійних компетентностей щодо організації, здійснення та контролю фінансової діяльності суб'єктів підприємництва.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

оволодіння теоретичними аспектами щодо змісту і напрямів фінансової діяльності підприємств;

оволодіння методами та інструментами фінансування суб'єктів господарювання;

установлення джерел фінансування підприємства залежно від його організаційно-правової форми;

визначення обсягу капіталу підприємства для фінансування оборотного капіталу;

визначення основних параметрів емісії акцій акціонерного товариства;

обґрунтування цілей, обсягів, методів та фінансових джерел збільшення (зменшення) статутного капіталу підприємства;

проведення розрахунку обсягів чистих грошових потоків підприємства за різними видами діяльності;

оволодіння прийомами оцінювання доцільності вкладень фінансових ресурсів у діяльність підприємства;
формування тенденцій розвитку підприємства.

Об'єктом навчальної дисципліни є економічна система та процеси, що відображають різні аспекти фінансової діяльності суб'єктів підприємництва. Предметом вивчення навчальної дисципліни є система методів та прийомів з формування коштів для операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

Метою проведення лабораторних занять з навчальної дисципліни є формування у студентів практичних навичок та професійних компетентностей щодо організації, здійснення і контролю фінансової діяльності суб'єктів господарювання. У ході лабораторних занять студент набуває професійних компетентностей та практичних навичок роботи з вирішення прикладних завдань професійної діяльності.

Для виконання завдань, запропонованих у цих методичних рекомендаціях, необхідно використовувати лекційні матеріали, підручники, нормативно-правові акти, додаткову наукову літературу, довідники, ресурси мережі "Інтернет", а також знання з попередньо вивчених навчальних дисциплін.

Лабораторне заняття – це форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача особисто проводить імітаційні експерименти чи дослідження з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни.

Лабораторні заняття сприяють формуванню у студентів уміння самостійно засвоювати знання, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, конкретизувати, узагальнювати. Розвивають увагу, мислення, інтерес до навчальної дисципліни. У лабораторних заняттях беруть участь усі студенти.

За результатами виконання завдання на лабораторному занятті студенти оформляють індивідуальні звіти про його виконання та захищають ці звіти перед викладачем.

Бали, отримані студентом за лекційні, практичні та лабораторні заняття, ураховуються під час встановлення підсумкового рейтингового оцінювання.

Змістовий модуль 1

Джерела та порядок формування капіталу суб'єктів господарювання

Лабораторна робота

Основи фінансової діяльності суб'єктів господарювання

Мета роботи: набуття практичних навичок щодо формування фінансового забезпечення суб'єктів господарювання.

Завдання 1. Скласти логіко-структурну схему, яка характеризує структуру фінансового забезпечення підприємств.

Завдання 2. Скласти логіко-структурну схему, яка відображає джерела формування фінансового забезпечення підприємства.

Завдання 3. Скласти логіко-структурну схему, яка відображає послідовність формування системи фінансового забезпечення підприємства.

Методичні рекомендації

Фінансове забезпечення діяльності підприємства у широкому розумінні узагальнює сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища. У вузькому розумінні, фінансове забезпечення – це сукупність конкретних форм та методів залучення та використання ресурсів.

Фінансове забезпечення діяльності підприємств здійснюється переважно в трьох формах: самофінансування, тобто використання власних ресурсів для розвитку суб'єктів господарювання; кредитування на основі мобілізації і перерозподілу тимчасово вільних коштів; бюджетне фінансування на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів. Ці форми є взаємодоповнюючими і в реальних умовах відокремлено не існують.

Структурно-логічні схеми – це спосіб наочного подання інформації у структурованому, систематизованому, закодованому за допомогою знаків-сигналів (символічних, графічних, візерункових, словесних) виглядах.

Схема як графічне зображення в загальних рисах відображає певну систему, розкриває взаємодію її елементів, визначає особливості зв'язків між елементами системи. Зручність схем у процесі опрацювання навчального матеріалу зумовлена тим, що вони в лаконічному, певним чином спрощеному вигляді дозволяють репрезентувати основну думку, ідею за допомогою умовних елементів.

У складанні схеми важливого значення набуває вибір графічного елемента, способу композиційного об'єднання блоків схеми, засобів зв'язку між елементами (стрілочки, лінії різного типу та розміру), засобів акцентування змістовних позицій (колір, розмір шрифту, тип кеглю, штрихування та ін.).

Складання схеми містить і аналіз відповідного навчального матеріалу, установлення зв'язків між його елементами, синтезування цих елементів в одне ціле.

Основні елементи тексту (терміни, поняття, визначення, висновки тощо) необхідно розташувати у вигляді ізольованих ділянок поля на аркуші паперу та стрілками вказати, у якому зв'язку між собою вони знаходяться.

Принципове значення для складання структурно-логічних схем має визначення специфіки досліджуваного об'єкта: явище чи процес. Схематичне представлення того чи того явища передбачає визначення номенклатури його складників (елементів), зв'язків між ними.

Схематичне подання того чи того процесу пов'язано із необхідністю визначення його елементів, виду зв'язків між ними, установлення послідовності розгортання динамічних зв'язків між елементами процесу, з'ясування прямих та зворотних зв'язків між компонентами досліджуваного процесу.

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки щодо структури, джерел та формування системи фінансового забезпечення підприємства.

Лабораторна робота

Особливості фінансової діяльності суб'єктів підприємництва різних форм організації бізнесу

Мета роботи: засвоєння студентами навичок пошуку інформації в мережі "Інтернет"; формування здатностей на основі отриманої інформації будувати таблиці даних у *MS Excel* та виконувати аналітичні розрахунки.

Завдання 1. Скласти логіко-структурну схему "Класифікація господарських товариств".

Завдання 2. Скласти логіко-структурну схему основних видів іноземних інвестицій.

Завдання 3. Провести аналіз кількості підприємств в Україні за розміром і формою власності.

Завдання 4. Проаналізувати основні проблеми фінансування діяльності підприємств різних організаційно-правових форм.

Завдання 5. Проаналізувати і зробити відповідні висновки щодо фінансової підтримки розвитку малого підприємництва.

Методичні рекомендації

Під час формування відповіді на завдання 1 і завдання 2 слід дотримуватись таких вимог:

схема має бути досить простою, лаконічною й розміщуватися на одній сторінці;

елементи схеми (поняття, інформаційні блоки) повинні розміщуватися так, щоб була зрозуміла їхня ієрархія;

між елементами схеми мають бути встановлені логічні зв'язки;

тип зв'язку між елементами схеми має відповідати типу структурно-логічної схеми;

схема має бути наочною, має легко сприйматися, мати інформаційно-сміслову навантаженість.

Аналіз кількості підприємств в Україні за розміром і формою власності проводиться за результатами оброблення аналітичної інформації, отриманої за результатами опрацювання інформаційного ресурсу Державної служби статистики України. У результаті формуються аналітичні таблиці, приклад оформлення яких наведено у табл. 1 і 2.

Таблиця 1

Приклад аналітичної таблиці кількості підприємств за розміром

Типи суб'єктів господарювання (од.)	Роки			Зміни			
	20..	...	20..n	Абсолютні, грн	Відносні, %	...	Темпи приросту, %
Великі							
Середні							
Малі							

Таблиця 2

Приклад аналітичної таблиці кількості підприємств за формою власності

Підприємства за формою власності	Роки			Зміни	
	20..	...	20..n
1	2	3	4	5	6
Усього юридичних осіб					
у тому числі					
фермерське господарство					
приватне підприємство					
державне підприємство					
казенне підприємство					
комунальне підприємство					
дочірнє підприємство					
іноземне підприємство					
підприємство громадського об'єднання (релігійної організації, профспілки)					
підприємство споживчої кооперації					
акціонерні товариства					
з них:					
публічне акціонерне товариство					
приватне акціонерне товариство					
товариство з обмеженою відповідальністю					
товариство з додатковою відповідальністю					
повне товариство					

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
командитне товариство					
кооперативи					
з них:					
виробничий					
обслуговуючий					
споживчий					
сільськогосподарський виробничий					
сільськогосподарський обслуговуючий					
органи державної влади, організації (установи, заклади)					
з них:					
державна організація (установа, заклад)					
комунальна організація (установа, заклад)					
приватна організація (установа, заклад)					
організація (установа, заклад) громадського об'єднання					
асоціація					
корпорація					
консорціум					
концерн					
спілка споживчих товариств					
інші об'єднання юридичних осіб					
товарна біржа					
кредитна спілка					
споживче товариство					
недержавний пенсійний фонд					
політична партія					
громадська організація					
громадська спілка					
релігійна організація					
профспілка, об'єднання профспілок					
творча спілка (інша професійна організація)					
благодійна організація					
об'єднання співвласників багатоквартирного будинку					
орган самоорганізації населення					

Сформовані аналітичні таблиці дають підстави для проведення аналізу кількості підприємств в Україні за розміром і формою власності за допомогою програмного продукту *MS Excel*.

Графічне уявлення про кількість підприємств в Україні за розміром і формою власності може бути подано так, як наведено на рис. 1 і 2.

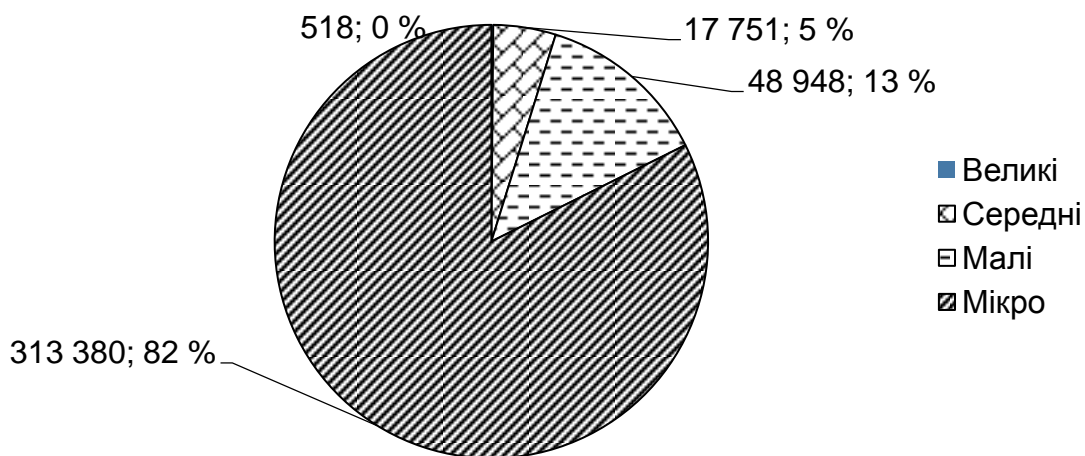

Рис. 1. Графічне уявлення структури підприємств за розміром

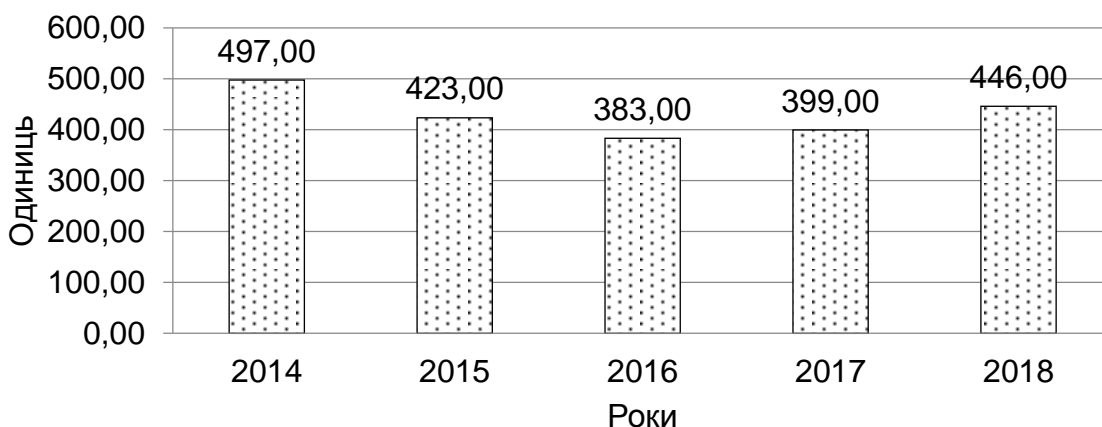

Рис. 2. Графічне уявлення динаміки підприємств

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання, що сформульовані студентом на основі статистичної інформації, яку було обрано для аналізу. Результати аналізу мають бути подані у вигляді таблиць, графіків, рисунків і схем. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

Лабораторна робота

Формування власного капіталу підприємства

Мета роботи: засвоєння студентами навичок щодо аналізу динаміки показників капіталу підприємств з використанням *MS Excel*, аналізу основних елементів пасивів підприємств за видами економічної діяльності, практичного застосування методу порівняння, графічного та табличного методів у процесі аналізу капіталу підприємств.

Завдання 1. На підставі статистичних даних провести порівняльний аналіз складу і структури капіталу за видами економічної діяльності.

Завдання 2. Скласти порівняльну таблицю формування зареєстрованого капіталу на підприємствах різних організаційно-правових форм.

Завдання 3. Скласти схему джерел формування власного капіталу підприємства в ході його господарської діяльності.

Методичні рекомендації

Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення його активів та є одним із найважливіших елементів, що є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства. Серед таких елементів: власний капітал, забезпечення наступних витрат та платежів, довгострокові та поточні зобов'язання.

Власний капітал – це сума власних коштів підприємства, що є результатом його діяльності чи отримана від власників або учасників підприємства у вигляді внесків, придбаних акцій, паїв тощо.

Складовими власного капіталу є:

зареєстрований капітал – це юридично оформлена, офіційно оголошена і належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства;

капітал у дооцінках – узагальнення інформації про дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу і розкриваються у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід);

додатковий капітал – відображається емісійний дохід, вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, сума капіталу, який вкладено

засновниками понад статутний капітал, накопичені курсові різниці, які відповідно за національними положеннями (стандартами) відображаються у складі власного капіталу;

резервний капітал – це сума резервів, сформованих за рахунок чистого нерозподіленого прибутку в розмірах, установлених засновницькими документами підприємства і нормативними актами та буде використовуватися на покриття збитків від господарської діяльності, на збільшення статутного капіталу, на покриття різниці між номінальною і продажною вартістю акцій та ін.;

нерозподілений прибуток – сума чистого прибутку, що залишається в господарському обороті підприємства після сплати податків до бюджету і встановлених законодавством платежів до позабюджетних фондів, інших обов'язкових платежів і після розподілу відповідної суми прибутку між власниками (учасниками) підприємства;

неоплачений капітал – сума заборгованості власників (акціонерів, учасників) господарських товариств будь-якої організаційно-правової форми за внесками до статутного капіталу;

вилучений капітал – це елемент власного капіталу, який наявний під час зменшення господарським товариством свого статутного капіталу і становить фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

Залежно від джерела формування власний капітал підприємства можна розподілити на дві групи: вкладений капітал – це капітал, сформований за рахунок внесків власників підприємства, а також унаслідок конвертування боргових зобов'язань підприємства в акції або частки (паї); накопичений капітал – це капітал, сформований внаслідок господарської діяльності підприємства.

Аналіз складу і структури загального та власного капіталу підприємств за видами економічної діяльності проводиться за результатами оброблення аналітичної інформації, отриманої у процесі опрацювання інформаційного ресурсу Державної служби статистики України. У результаті формується аналітична таблиця, приклад оформлення якої наведено у табл. 3.

Склад і структуру власного капіталу підприємств необхідно здійснювати в аспекті зареєстрованого капіталу, капіталу у дооцінках, додаткового капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку, неоплаченого та вилученого капіталу.

Приклад аналітичної таблиці складу і структури капіталу підприємств за видами економічної діяльності

Галузі	Власний капітал	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Поточні зобов'язання і забезпечення	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття
Усього				
Сільське, лісове та рибне господарство				
Промисловість				
Будівництво				
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів				
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність				
Тимчасове розміщування й організація харчування				
Інформація та телекомунікації				
Фінансова та страхова діяльність				
Операції з нерухомим майном				
Професійна, наукова та технічна діяльність				
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування				
Освіта				
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги				
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок				
Надання інших видів послуг				

Аналіз складу і структури власного капіталу необхідно проводити за такими напрямками: визначити абсолютну величину зазначених показників за останні три роки; розрахувати питому вагу складових капіталу

підприємств в аспекті галузей за останні три роки; розрахувати зміни в абсолютних одиницях, у питомій вазі, визначити темпи росту та приросту складових капіталу підприємств за видами економічної діяльності. Аналізу слід проводити за допомогою програмного продукту *MS Excel*.

На основі аналізу нормативних документів будується таблиця формування зареєстрованого капіталу на підприємствах різних організаційно-правових форм (табл. 4).

Таблиця 4

Приклад порівняльної таблиці формування зареєстрованого капіталу на підприємствах різних організаційно-правових форм

Організаційно-правова форма підприємства	Види зареєстрованого капіталу	Порядок формування капіталу

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання, що сформульовані студентом на основі статистичної інформації, яку було обрано для аналізу. Результати аналізу мають бути подані у вигляді таблиць, графіків, рисунків і схем. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

Лабораторна робота

Внутрішні джерела фінансування підприємств

Мета роботи: набуття практичних навичок у аналізі внутрішніх джерел фінансування підприємств.

Завдання 1. На підставі даних Статистичного збірника України проаналізувати динаміку внутрішніх джерел фінансування підприємств (прибутку та амортизації) за останні п'ять років.

Завдання 2. Зробити критичний аналіз основних теоретичних моделей дивідендної політики.

Завдання 3. Проаналізувати особливості національної моделі корпоративного управління та її вплив на дивідендну політику підприємств.

Завдання 4. На основі звіту про рух грошових коштів самостійно обраного підприємства проаналізувати рух грошових коштів за операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю за останні п'ять років. Охарактеризувати напрям змін показників. Зробити висновки.

Методичні рекомендації

Під внутрішнім фінансуванням розуміють використання частини прибутку на покриття витрат господарської діяльності підприємства та її фінансування звільненим капіталом через амортизацію і зміну структури майна.

Внутрішні джерела фінансування підприємств: рахунок виручки від реалізації продукції та через зміну структури активів.

Фінансування за рахунок виручки від реалізації продукції:

самофінансування – це покриття витрат фінансово-господарської діяльності підприємства за рахунок прибутку у відкритій чи прихованій формі;

амортизація – систематичний розподіл вартості необоротних активів, що амортизуються, протягом строку їх корисного використання (експлуатації);

забезпечення наступних витрат і платежів – це нараховані у звітному періоді майбутні витрати і платежі, величина яких може бути визначена тільки на основі прогнозних оцінок, а також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень.

Фінансування через зміну структури активів:

дезінвестиції – грошові надходження від реалізації необоротних активів та фінансових інвестицій;

раціоналізація – це комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання активів підприємства та зменшення його грошових видатків у результаті поліпшення організації оборотних активів.

Для аналізу динаміки внутрішніх джерел фінансування підприємств необхідно скористатися даними офіційного сайту Державної служби статистики України, а саме згрупувати інформацію щодо чистого прибутку (збитку) та амортизації підприємств за видами економічної діяльності за останні п'ять років, побудувати аналітичну таблицю (табл. 5), виконати вертикальний та горизонтальний аналіз.

Дивідендна політика – це керована діяльність підприємства, спрямована на забезпечення формування доходу власників його корпоративних прав, формується як системна сукупність цілей та завдань у сфері участі власників у прибутках підприємства.

Таблиця 5

Приклад аналітичної таблиці внутрішніх джерел фінансування підприємств за видами економічної діяльності

Галузі	Роки		Зміни	
	1-й	... 5-й		
Усього				
Сільське, лісове та рибне господарство				
Промисловість				
Будівництво				
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів				
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність				
.....				
Надання інших видів послуг				

Види дивідендної політики:

політика "нульового" дивіденду – невиплата дивідендів взагалі;

політика "100 %" дивіденду – надання 100 % нерозподіленого прибутку на виплату дивідендів;

політика фіксованого дивіденду – виділення однієї і тієї самої абсолютної величини дивідендів із розрахунку на одну акцію;

політика фіксованого дивіденду з преміальними виплатами – передбачає на додаток до фіксованої (гарантованої) частини дивідендів ще і додаткові преміальні виплати у ті періоди, коли керівництво вирішить їх виплатити;

політика надання на дивіденди фіксованого відсотка з прибутку – початково вирішують, яку частку чистого прибутку може бути надано на виплату дивідендів, потім знаходять абсолютне значення цієї частки чистого прибутку. Це і буде сума, надана на виплату дивідендів за акціями;

прогресивна дивідендна політика – передбачає поступове постійне збільшення дивідендних виплат із розрахунку на одну акцію;

регресивна дивідендна політика – передбачає стале та поступове зменшення дивідендних виплат, що еквівалентно їх приросту з від'ємним темпом;

політика негрошових виплат – замість прямих грошових дивідендних виплат використовують, як правило, найближчі грошові замінники;

політика нагромаджених кумулятивних дивідендів – дивіденди оголошуються, проте виплата їх відкладається до кращих часів.

До найпоширеніших теорій дивідендної політики підприємства можна зарахувати такі моделі:

модель Міллера – Модільяні (*Dividend Irrelevance Theory* – теорія іррелевантності) – виплата грошових дивідендів не впливає на ринкову вартість підприємства. Тому будь-яка величина грошових дивідендів, що їх виплачує підприємство на досконалому ринку капіталу, відповідає ефективній дивідендній політиці підприємства;

модель синиці в руках (*Bird-in-the-Hand Theory*) – виплата дивідендів впливає на ринкову вартість корпоративних прав. Дрібні акціонери скоріше зацікавлені одержати реальні дивіденди в поточний час, ніж очікувати зміни курсу акцій у майбутньому;

модель податкових переваг (*Tax Preference Theory*) – акціонери, намагаючись мінімізувати податкові витрати, віддають перевагу капітальному доходу за рахунок максимізації реінвестування чистого прибутку підприємства;

сигнальна модель – за умови інформаційної асиметрії будь-які рішення менеджменту щодо фінансування підприємства сприймаються аутсайдерами як додаткові джерела інформації про фінансове становище підприємства, на підставі якої і робляться припущення про ринкові перспективи даного підприємства;

модель М. Дженсена – розглядається конфлікт інтересів принципал-агент, що виникає у зв'язку із наявністю у підприємства вільних грошових потоків, на які претендують усі учасники корпоративних відносин;

модель Ла Порта – дивідендна політика підприємства є компромісом у конфлікті інтересів принципал-агент (акціонери-менеджери) і визначається особливостями моделі корпоративного управління в певній країні.

Для виконання завдання щодо руху грошових коштів підприємства на основі звітності слід сформулювати табл. 6.

**Динаміка грошових потоків підприємства
за видами діяльності**

Види діяльності	Роки				Зміни, тис. грн		
	1-й	2-й	...	5-й			
Операційна діяльність							
Надходження від реалізації продукції							
Повернення податків і зборів							
Цільового фінансування							
Надходження від отримання субсидій, дотацій							
Надходження авансів від покупців і засновників							
Надходження від повернення авансів							
....							
Інвестиційна діяльність							
....							
Фінансова діяльність							
....							

На основі отриманих даних необхідно зобразити графічно динаміку вхідних грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства та проаналізувати зміни; надати графічне подання складу грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової (окремо) діяльності у кожному році, що аналізується та проаналізувати основні елементи. Зробити висновки.

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання, що сформульовані студентом на основі статистичної інформації, яку було обрано для аналізу. Результати аналізу мають бути подані у вигляді таблиць, графіків, рисунків і схем. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

Лабораторна робота

Фінансування підприємства за рахунок запозичених ресурсів

Мета роботи: набуття практичних навичок аналізу фінансування підприємств за рахунок запозичених ресурсів.

Завдання 1. Скласти логіко-структурну схему, яка відображає зовнішні та внутрішні джерела фінансування позикового капіталу суб'єктів господарювання.

Завдання 2. Скласти логіко-структурну схему, яка відображає основні види банківського кредиту.

Завдання 3. Скласти логіко-структурну схему, яка відображає класифікацію облігацій.

Завдання 4. Проаналізуйте вплив оподаткування на позичкове фінансування суб'єктів господарювання.

Завдання 5. Проаналізуйте вплив інфраструктури ринку цінних паперів на фінансування підприємства за рахунок боргових цінних паперів (облігацій).

Методичні рекомендації

Для фінансування своєї фінансово-господарської діяльності підприємство залучає власний та позиковий капітал. Позиковий капітал може формуватися за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел та відображається у балансі в складі зобов'язань.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Довгострокові зобов'язання – це зобов'язання, що будуть погашені протягом терміну, який перевищує 12 календарних місяців, або протягом строку, що перевищує операційний цикл, якщо він довший за 12 календарних місяців.

До довгострокових зобов'язань підприємства належать:

кредити банків та інші кредити, термін погашення яких довший за 12 місяців;

- відстрочені податкові зобов'язання;
- довгострокові векселі видані;
- довгострокові забезпечення;
- цільове забезпечення;

інші довгострокові зобов'язання (відстрочені виплати податків, фінансова допомога, що надається за умов повернення тощо).

Поточні (короткострокові) зобов'язання – зобов'язання, що будуть погашені протягом операційного циклу або повинні бути погашені протягом 12 місяців після дати складання балансу.

До поточних зобов'язань належать:

- короткострокові кредити банків;
- векселі видані;

поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (частина довгострокової заборгованості, яку необхідно оплатити протягом 12 календарних місяців з дати складання балансу);

поточна заборгованість за товари, роботи, послуги;

поточні зобов'язання за розрахунками з одержаних авансів;

поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом;

поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування;

поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці;

поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками;

поточні зобов'язання за внутрішніми розрахунками (заборгованість підприємства пов'язаним сторонам і кредиторська заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками);

доходи майбутніх періодів;

інші поточні зобов'язання.

У сфері господарювання можуть використовуватися банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту.

Банківський кредит – це кредит, що надається банківською установою суб'єкту господарювання на підставі кредитного договору. Відповідно до ст. 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Особливістю ринкового середовища є те, що підприємства мають змогу залучати фінансові ресурси через цінні папери. Залучені фінансові

ресурси за характером використання подібні власним, оскільки після їх надходження вони переходять у розпорядження підприємства. Разом з тим існують певні обмеження, адже такі кошти мають здебільшого цільовий характер.

Облігація – це емісійний цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу з виплатою певного доходу або передати йому майно, надати послуги.

Підприємство-емітент може скористатися послугами фінансового посередника щодо розміщення облігаційної позики або організувати випуск облігацій самостійно, заощадивши на послугах професійного посередника.

До переваг фінансування діяльності підприємства шляхом емісії облігацій належать: збереження контролю над підприємством у разі випуску неконвертованих облігацій; диверсифікація кредиторів; використання емісії конвертованих облігацій з метою кредитування санації власниками та інвесторами.

Облігації є одним із інструментів зовнішнього залучення позикового капіталу суб'єктами підприємництва. Відмінності облігацій порівняно з банківським кредитуванням наведено у табл. 7.

Таблиця 7

**Відмінності між банківським кредитом та облігацією
як інструментами залучення позикового капіталу
суб'єктами підприємництва**

Ознаки порівняння	Банківський кредит	Облігація
1	2	3
1. Термін залучення кредитних ресурсів	Довгостроковий і короткостроковий терміни	Як правило, довгостроковий термін
2. Кредитор	Банківська установа	Фізичні та юридичні особи
3. Порядок встановлення процентів за використання кредитних ресурсів	Проценти встановлює банк	Проценти встановлює підприємство – емітент облігацій

1	2	3
4. Обсяг можливих кредитних ресурсів	Обсяги кредитних ресурсів, що можуть бути надані підприємствам, встановлює банківська установа	Обсяги кредитних ресурсів, що можуть бути залучені підприємством – емітентом облігацій обумовлені попитом та пропозицією на фондовому ринку
5. Порядок встановлення величини кредитного капіталу для позичальника	Остаточо встановлюється банківською установою згідно з наданим підприємством-позичальником обґрунтуванням	Обсяг кредитного капіталу, що може бути залучений підприємством-емітентом облігацій, встановлюється на підставі попиту, але не більше 25 % від статутного капіталу
6. Форма повернення кредитних ресурсів	Згідно з кредитною угодою позикові ресурси та плата за їхнє використання повертаються підприємством банку у грошовій формі	У разі настання строку платежу за зобов'язаннями за облігаціями підприємство може запропонувати її власнику замість коштів власні акції на еквівалентну суму
7. Дотримання цілі використання кредитних ресурсів	Цільове використання кредитних ресурсів є жорстким	Напрями, за якими використовуються кредитні ресурси, є ширшими та не мають чітко визначених меж
8. Вплив на підприємство з боку кредиторів	Кредитна установа отримує вплив на діяльність підприємства та в окремих випадках право на конфіденційну інформацію	Власники облігацій не мають безпосереднього впливу на діяльність підприємства та права отримувати конфіденційну, на погляд емітента, інформацію про підприємство
9. Швидкість залучення кредитних ресурсів	Швидкість залучення кредитних ресурсів залежить від процесу визначення ступеня довіри кредитної установи до позичальника та технічного аспекту реалізації кредитних відносин	Терміни залучення позичкового капіталу є коротшими у разі наявності попиту на даний вид облігацій, оскільки потенційних позичальників більше і процес встановлення довіри не такий трудомісткий

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

Змістовий модуль 2

Специфічні аспекти фінансової діяльності суб'єктів господарювання

Лабораторна робота

Фінансове інвестування підприємства

Мета роботи: формування системи прикладних вмінь і навичок організації фінансової діяльності підприємства у сфері фінансового інвестування.

Завдання 1. На підставі даних Статистичного збірника України проаналізувати динаміку прямих іноземних інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності за останні п'ять років.

Завдання 2. На підставі даних Статистичного збірника України проаналізувати динаміку інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування за останні п'ять років.

Завдання 3. На підставі даних Статистичного збірника України за останній рік проаналізувати відтворювальну структуру інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності.

Методичні рекомендації

Фінансові інвестиції означають використання наявного капіталу для придбання (купівлі) акцій, облігацій та інших цінних паперів, що їх випускають підприємства або держава. За такого інвестування має місце переміщення титулів власності, що дають право на одержання нетрудового доходу. Фінансові інвестиції – це вкладення у фінансові інструменти, серед яких переважають цінні папери, з метою одержання доходу (прибутку) в майбутньому.

Аналіз проводиться за результатами оброблення аналітичної інформації, отриманої за результатами опрацювання інформаційного ресурсу Державної служби статистики України.

Для виконання завдання щодо аналізу динаміки прямих іноземних інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності слід сформувати табл. 8.

**Динаміка прямих іноземних інвестицій в основний капітал
за видами економічної діяльності**

Статті	Роки			Відхилення	
	1-й	...	5-й		
Усього					
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство					
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг					
Лісове господарство та лісозаготівлі					
Рибне господарство					
Промисловість					
Будівництво					
Наземний і трубопровідний транспорт					
Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту					
Поштова та кур'єрська діяльність					
Інформація та телекомунікації					
Професійна, наукова та технічна діяльність					
Освіта					
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги					
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок					
Надання інших видів послуг					

Для аналізу відтворювальної структури інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності формуємо таблицю, аналогічну табл. 8.

Для виконання завдання щодо аналізу динаміки прямих іноземних інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування слід сформулювати табл. 9.

Відтворювальна структура капітальних вкладень характеризує їх напрям: на нове будівництво; розширення, реконструкцію і технічне переоснащення; інші роботи.

Прогресивність відтворювальної структури капітальних вкладень характеризується збільшенням їх частки, яка використовується на розширення, реконструкцію і технічне переозброєння виробництва.

**Динаміка інвестицій в основний капітал
за джерелами фінансування**

Статті	Роки			Відхилення	
	1-й	...	5-й		
Усього, млн грн					
у тому числі за рахунок:					
коштів державного бюджету					
коштів місцевих бюджетів					
власних коштів підприємств та організацій					
кредитів банків та інших позик					
коштів інвесторів-нерезидентів					
коштів населення на будівництво житла					
інших джерел фінансування					

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання, що сформульовані студентом на основі статистичної інформації, яку було обрано для аналізу. Результати аналізу мають бути подані у вигляді таблиць, графіків, рисунків і схем. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

**Лабораторна робота
Фінансовий контролінг**

Мета роботи: формування системи прикладних вмінь і навичок організації фінансового контролінгу на підприємстві.

Завдання 1. Скласти схему функціонування системи контролінгу.

Завдання 2. Скласти схему взаємозв'язку відділу контролінгу з іншими фінансовими службами підприємства.

Завдання 3. Скласти схему взаємозв'язку стратегічного і оперативного контролінгу.

Завдання 4. Яке місце контролінгу в системі збирання інформації, обліку, контролю і підвищення ефективності управління на підприємстві (у вигляді схеми).

Завдання 5. На підставі фінансової звітності підприємства (надає викладач індивідуально кожному студенту) визначити:

якими ресурсами володіє підприємство та які їх джерела;

чи збільшує підприємство свій капітал;

провести горизонтальний та вертикальний аналіз балансу підприємства та визначити ефективність його діяльності;

визначити джерела надходження коштів підприємства та чи достатньо їх для функціонування підприємства.

Методичні рекомендації

Фінансовий контролінг у широкому розумінні – це система інформаційної підтримки фінансово-економічних рішень, що передбачає використання методів і процедур з бюджетування, стратегічного планування, управлінського обліку, фінансової діагностики, управління ризиками та внутрішнього контролю, які в сукупності забезпечують координацію окремих підсистем управління та зорієнтовані на оптимізацію фінансових рішень і збільшення вартості компанії.

Упровадження на підприємствах системи контролінгу завжди потребує певних організаційних змін у роботі підприємства. Це пов'язано з визначенням місця контролінгових служб в ієрархії управління, з розробленням або вдосконаленням фінансової структури підприємства, інтенсивним упровадженням сучасних інформаційних технологій, що зазвичай супроводжує процес постановки фінансового контролінгу, раціоналізацією системи документообороту, потоків інформації, моделювання бізнес-процесів.

Предметом фінансового контролінгу є теоретико-методологічні положення і практичний інструментарій процесів планування, аналізу та контролю фінансової діяльності підприємства.

Об'єктом фінансового контролінгу є управлінські рішення щодо основних аспектів фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Суб'єкти фінансового контролінгу – власники підприємства, вище керівництво, фінансові служби та спеціальні підрозділи.

Залежно від того, який фактор є більш значущим для досягнення стратегічних цілей підприємства, його структурні елементи можуть формуватися на базі: функції, продукту, регіону, клієнта, проєкту. Структури, складові яких формуються навколо базових функцій організації, називаються функціональними. Структури, що взяли за основу групування продукт, регіон або клієнта, – дивізіональними. Структури, сформовані на базі проєкту, – проєктними. Структури, у яких організаційні ланки створюються на базі двох ознак одночасно, називаються матричними.

Можливими варіантами організаційного підпорядкування контролінгу є такі:

контролінг перебуває на першому рівні управління. Як вищий орган управління, він здобуває необхідний рівень незалежності і вагомість в організаційній структурі;

контролінг перебуває на другому рівні управлінської ієрархії і виконує лінійну функцію у складі фінансової служби. У діяльності контролерів переважає фінансовий аспект, що ускладнює збереження ними нейтралітету відносно окремих функціональних служб;

контролінг як штабна функція при вищому органі управління. Контролінг повністю виноситься за межі функціональних служб і відповідає виключно перед вищим керівництвом організації.

У процесі формування структури служби контролінгу можуть використовуватися такі способи її організації:

згідно з функціями менеджменту, коли за підтримку кожної функції відповідає контролер чи група контролерів, тобто служба контролінгу складається зі спеціалістів з планування й бюджетування, обліку, аналізу, контролю, інформаційних технологій;

відповідно до функціональних сфер підприємства, коли за кожною сферою закріплений контролер чи група контролерів, тобто в службу контролінгу входять фінансовий контролер, контролер збуту, контролер виробництва, контролер закупівель тощо;

комбінація перших двох способів, яка залежить від завдань, поставлених перед службою контролінгу, а також від кваліфікації персоналу.

Звіт з лабораторної роботи студента виконується згідно з вимогами оформлення кафедри фінансів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Він має містити мету та завдання, що сформульовані студентом на основі статистичної інформації, яку було обрано для аналізу. Результати аналізу мають бути подані у вигляді таблиць, графіків, рисунків і схем. Звіт про виконання лабораторної роботи має містити: титульний аркуш; мету лабораторної роботи; результати; розгорнуті аналітичні висновки.

Рекомендована література

Основна

1. Кравчук О. М. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / О. М. Кравчук, В. П. Лещук. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.

2. Лубенченко О. Е. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. Е. Лубенченко, Н. В. Гришко, І. Л. Чабаненко. – Алчевськ : ДонДТУ, 2010. – 223 с.

3. Мартюшева Л. С. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / Л. С. Мартюшева, Л. О. Меренкова. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 216 с.

4. Пріб К. А. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / К. А. Пріб ; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини "Україна". – Київ : "Університет "Україна", 2007. – 321 с.

5. Філіна Г. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Г. І. Філіна. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 320 с.

6. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч.-метод. посіб. / О. О. Терещенко, Я. І. Невмержицький, А. П. Кулішт та ін. – Київ : КНЕУ, 2006. – 312 с.

7. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Я. П. Квач, І. О. Молоткова, І. В. Степанова та ін. – Одеса : СМІЛ, 2008. – 189 с.

8. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Л. О. Омелянович та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Омелянович ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. – 284 с.

9. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва : навч. посіб. для студ., які навчаються за напрямом "Економіка і підприємництво" за спец. "Фінанси" / В. Я. Олійник, Н. І. Шевченко, В. В. Даценко та ін. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2012. – 282 с.

Додаткова

10. Арутюнян С. В. Фінансова криза і розвиток франчайзингу в Україні / С. В. Арутюнян, Н. Г. Слободян // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 35.

11. Воловець Я. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Я. В. Воловець ; Нац. банк України ; Львів. банк ін-т. – Київ : Алерта, 2005. – 200 с.

12. Довгалюк В. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Довгалюк. – Хмельницький : НВП "Евріка" ТОВ, 2003. – 156 с.

13. Дороніна М. С. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / М. С. Дороніна, Л. С. Мартюшева, Д. А. Горовий. – Харків : ХНЕУ, 2002. – 156 с.

14. Зятковський І. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / І. В. Зятковський, Л. І. Зятковська, М. В. Романів ; Західноукр. екон.-правн. ун-т. – Чернівці : Золоті литаври, 2007. – 274 с.

15. Колесников О. В. Економіко-фінансова діяльність підприємства : навч. посіб. / О. В. Колесников ; МОНМС України, Укр. держ. акад. залізн. трансп. – Харків : УкрДАЗТ, 2010. – 182 с.

16. Лепьохіна О. В. Фінансова та економічна взаємозалежність потенціалу підприємства / О. В. Лепьохіна // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С. 127–136.

17. Налукова Н. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: сутнісно-аналітичний аспект / Н. Налукова // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1 (30). – С. 166–174.

18. Оніщик Ю. В. Конструкція "фінансова діяльність": співвідношення публічного та приватного інтересу при її здійсненні / Ю. В. Оніщик // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 48. – С. 419–423.

19. Пілецька С. Т. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва [Текст] : навч. посіб. для самот. вивч. дисц. / С. Т. Пілецька, О. А. Сапліна ;

Донбаська держ. машинобудівна академія. – Краматорськ : [ДДМА], 2009. – 112 с.

20. Полтарак Н. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання (на прикладі малого бізнесу) : навч. посіб. / Н. І. Полтарак ; Нац. аеро-косм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харк. авіац. ін-т". – Харків, 2011. – 48 с.

21. Фінансова діяльність підприємства : підруч. для студ. ВНЗ, що навч. за освіт.-проф. програмою спеціаліста зі спец."Фінанси", "Банк. справа", "Облік і аудит" / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов та ін. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Київ : Либідь, 2003. – 384 с.

22. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха та ін. ; Акад. прав. наук України. – Київ : Юрінком "Інтер", 2008. – 470 с.

23. Шеверя Я. В. Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Я. В. Шеверя ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2011. – 21 с.

Інформаційні ресурси

24. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 463-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon0.rada.gov.ua.

25. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

26. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua>.

27. Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : rada.gov.ua.

28. Про акціонерні товариства : Закон України № 514-VI від 17.09.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

29. Про господарські товариства : Закон України № 1576-XII від 19.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

30. Сайт міністерства фінансів України. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Джерела та порядок формування капіталу суб'єктів господарювання.....	5
Лабораторна робота. Основи фінансової діяльності суб'єктів господарювання.....	5
Лабораторна робота. Особливості фінансової діяльності суб'єктів підприємництва різних форм організації бізнесу.....	7
Лабораторна робота. Формування власного капіталу підприємства.....	11
Лабораторна робота. Внутрішні джерела фінансування підприємств.....	14
Лабораторна робота. Фінансування підприємства за рахунок запозичених ресурсів.....	19
Змістовий модуль 2. Специфічні аспекти фінансової діяльності суб'єктів господарювання.....	23
Лабораторна робота. Фінансове інвестування підприємства.....	23
Лабораторна робота. Фінансовий контролінг.....	25
Рекомендована література.....	28
Основна.....	28
Додаткова.....	29
Інформаційні ресурси.....	30

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Методичні рекомендації
до лабораторних робіт
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
освітньої програми "Фінанси і кредит"
першого (бакалаврського) рівня

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Сабліна** Наталія Вікторівна

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 69 ЕВ. Обсяг 32 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*